

Черкашина Т.О.
старший викладач
кафедра соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології
Херсонський державний університет, Україна

**Етапи розвитку молодіжних організацій у Херсонській області в Україні:
від зародження до сучасності**

***Анотація.** В статті розкриваються етапи розвитку та функціонування молодіжних рухів та організацій в Херсонській області в Україні. Подається удосконалена сучасна періодизація розвитку молодіжних об'єднань, що містить сім основних етапів, котрі охоплюють періоди становлення та функціонування молодіжних організацій від їх зародження на землях Херсонщини і до сучасних днів. Кожному етапу розвитку надається стисла характеристика, яка розкриває та визначає характерні причини появи та напрями діяльності молодіжних рухів та організацій, що функціонували в даний період часу і функціонують сьогодні. Подано основні кількісні дані молодіжних організацій Херсонської області та обґрунтовано складності їх розвитку та діяльності.*

***Ключові слова:** гуртки, молодіжні угруповання, неформальні об'єднання молоді, молодіжний рух, молодіжна організація, молодіжне об'єднання.*

Cherkashina T. A.
senior Lecturer
Department of Social Work, Social Pedagogy and Sociology
Kherson State University, Ukraine

**Milestones youth organizations in the Kherson region of Ukraine:
from inception to modern times**

***Annotation:** In the article the stages of development and operation of youth movements and organizations in the Kherson region in Ukraine. Served advanced modern periodization of youth associations comprising seven main stages, which cover the period of formation and functioning of youth organizations from their origin in the lands of Kherson to modern days. Each stage of development is given a brief description that reveals and defines typical causes and activities of youth movements and organizations that operate in a given period of time and are functioning today. The basic quantitative data Kherson region Youth Organizations and reasonable development and complexity of their activities.*

Key words: *section, youth groups, informal groups of young people, youth movement, the youth organization, youth association.*

Зважаючи на те, що на сьогодні не існує єдиного концептуального підходу щодо вивчення молодіжних рухів та організацій у світі в цілому, та в Україні зокрема, ми не можемо говорити й про наявність єдиної періодизації розвитку молодіжного руху.

Враховуючи нерівномірність та неодночасність виникнення перших осередків молодіжних об'єднань на різних територіях та землях України, ми можемо стверджувати, що окрім науково прийнятих періодизацій, які пропонують дослідники українського молодіжного руху (В.Головенько, В.Головатий, К.Плоский та ін.), існують або використовуються періодизації, характерні для певного регіону або області, базою яких є періодизація, загальна для розвитку українського молодіжного руху.

Серед дослідників, які вивчали участь молоді та молодіжних рухів в житті країни, в управлінні політичними та суспільними процесами, її участь у державотворчих процесах, можна назвати відомих науковців: В.Барабаша, М.Головатого, Є.Головаху, В. Головенько, І. Ільїнського, Є.Косенко, В. Криворученко, О.Корнієвського, М.Михальченко, В.Мошнягу, Н.Паніну, та інших.

Проблемі діяльності молодіжних формувань присвячені роботи таких авторів, як О.Амбарцумов, О.Бастиркін, Н.Бехтерев, Ф.Бурлацький, О.Бутенко, К.Волкова, Є.Здравомислова, І.Карпець, В.Колонтай, О. Кузьмін, Є.Личко, О.Нелюбій, В.Пертцик, С.Плаксій, І.Фролов, Е.Ширяєв, О.Яницький, О.Ямпольська та інших.

Серед сучасних українських дослідників молодіжної проблематики вагомий внесок зробили О.Балакірева, В. Бебик, М.Головатий, В.Головенько, І.Демченко, О.Корнієвський, В.Кулик, М.Перепелиця, В.Рєбало, В.Рябіка, В.Соколов, Л.Сокурянська, Н.Черниш, В. Якушик, О.Яременко та інші.

Питання молодіжного руху Херсонщини висвітлювалися в працях В.Сусорова, колективних працях Д.Белого, М. Єлігулашвілі, О.Мошнягула, довідкових матеріалах і збірках. Деякі питання розвитку окремих молодіжних організацій та об'єднань в Херсонській області розкривались у статтях В.Лубчака, К.Славіної, І.Сошнікової та інших.

На Херсонщині, як і в інших областях України, протягом всього історичного становлення молодіжних рухів та організацій також були осередки представництва молоді. За наявності значної кількості досліджень державної молодіжної політики, участі молоді у громадському житті, діяльності молодіжних організацій та рухів, регіональний аспект розвитку та функціонування їх залишається малодослідженим.

Беручи до уваги актуальність вивчення регіональних особливостей історичного розвитку та функціонування молодіжних об'єднань, в своєму дослідженні ми намагались вирішити наступні завдання:

- дослідити історичні етапи розвитку та функціонування молодіжних рухів та організацій на території Херсонської області;
- проаналізувати періоди становлення та основні види молодіжних рухів й організацій Херсонщини в історичній ретроспективі.

Спираючись на існуючу авторську періодизацію розвитку та функціонування молодіжних рухів й організацій в Херсонській області, історика та політичного діяча В. Сусорова, яка охоплює періоди від 80х рр. XIX ст. до другої половини 90-х рр. XX ст., нами було поширено та удосконалено вже існуючи (три) етапи та запропоновано власні історичні періоди розвитку молодіжних рухів та організацій, що характеризуються певними суспільно-політичними подіями як в Україні в цілому, так і на Херсонщині зокрема.

Удосконалена та осучаснена періодизація розвитку та функціонування молодіжних рухів й організацій на Херсонщині характеризує історичні етапи від появи молодіжних об'єднань на землях Херсонщини і до сьогодні:

I етап - 80-ті роки XIX ст. - 20-і роки XX ст.;

II етап - 20-ті роки XX ст. – 80-і роки XX ст.;

III етап – охоплював 80-ті – другу половину 90-х рр. XX ст.;

IV етап – починався з другої половини 90-х рр. XX ст. і продовжувався до 2002 року;

V етап – охоплював 2003 – 2008 рр. ;

VI етап – почався з 2009 р. і продовжувався до кінця 2013 р.;

VII етап – кінець 2013 р. і до сьогодні.

Перший етап молодіжного руху на Херсонщині розпочався приблизно у 80-ті роки XIX ст. у період росту національної свідомості навколо ідеї української державності. На той час, у повітовому місті Херсоні було сформовано, як і в багатьох інших містах та селах, гуртки радикальної молоді «Молода громада» та «Молода Україна», діяльність яких було спрямовано на вирішення загальнонаціональних питань: соціальної справедливості, національної самовизначеності.

На початку XX ст. держава та Партія робили ставку на комсомол, проводивши активну боротьбу з іншими молодіжними структурами, тому всі осередки молодіжних угруповань Херсонщини були підпільними та діяли під керівництвом організацій, сформованих у центрах – Незалежна соціал-демократична спілка молоді, Організація анархіської молоді України «Набат», функціонували робітничі союзи молоді, які в 1918 році об'єднались у Комсомол.

У 20-х роках XX ст. молодіжні рухи на Херсонщині, як і на інших територіях, характеризувалися масовими залученнями підлітків, дітей та молоді до політики, працювали політичні табори, яких на території України налічувалось чотири. Крім цього функціонували неполітизовані організації, котрі переслідувались різними військово-політичними силами¹. До середини 20-х років усі молодіжні організації, крім піонерії та комсомолу, були розігнані.

¹ Панагушина О. (2010). *Соціалізація дітей підліткового віку у діяльності молодіжних організацій: монографія*. Херсон: РІПО.

Кінець 30-х років позначився в історії періодом реорганізації піонерських організацій, перетворення їх в підручний механізм боротьби за шкільну успішність. До однієї з таких реорганізованих піонерських організацій можна віднести тимурівський рух, який поширювався по всій території Радянського Союзу.

Особливе місце посідала поява різних організаційних форм у молодіжному русі гуманістичного напрямку після 1956 року (комунарівський рух, гарібальдійці, каравелівці). Таким чином у період розквіту тоталітаризму молодіжний рух намагався повністю підпорядкувати молодих людей певним соціальним структурам². Суспільно-політичні реформи, розпочаті в середині 80-х років ХХ ст. у колишньому Радянському Союзі, дали можливість певній частині молоді повірити у свої сили й стати на шлях свободи, активного розвитку власних політичних й творчих сил. Молодіжні громадські об'єднання (незалежно від типу) в той час розглядались як невід'ємна частина держави.

Відштовхуючись від загального аналізу становлення молодіжного руху в Україні, доцільним є проведення ретроспективного аналізу розвитку молодіжних організацій на локальному рівні Херсонської області.

Сучасні дослідники відзначають, що процеси демократизації, гласності, плюралізму 80-х років зумовили виникнення значної кількості неформальних молодіжних формувань. На місцевому рівні багато молодіжних об'єднань за інтересами створили обласні, міські, районні та інші комітети комсомолу, більшість неформальних організацій в Херсонській області теж було підтримано комсомолом.

У 1984-1985 роках при комітетах ЛКСМУ вищих та середніх спеціальних навчальних закладах області створюються молодіжні центри. До цього часу існували студентські й учнівські клуби, але вони були більш

² Головенько В.А. (1997). *Український молодіжний рух у ХХ столітті (історико-політологічний аналіз основних періодів)*. Київ: А.Л.Д.

політизовані³. Так, в 1984 році в Бериславському педагогічному училищі з'являється молодіжний центр, що об'єднав у собі диско клуб, вокально-інструментальний ансамбль, студентський театр естрадних мініатюр, студентський ляльковий театр, наукове студентське товариство, спортивну секцію дзю - до. Аналогічні молодіжні центри з'являються у Херсонському індустріальному інституті, морехідному училищі ім. лейтенанта Шмідта, машинобудівному та судомеханічному технікумах.

Пізніше, у 1987-1989 роках Молодіжні центри створюються Херсонським, Каховським, Новокаховським, Скадовським, Білозерським, Високопільським райкомами комсомолу, а також комітетами ЛКСМУ великих промислових та сільськогосподарських підприємств. Активний процес підтримки ними неформальних молодіжних об'єднань говорить про нові кадри, які прийшли у комсомол того періоду, а також про динамічні процеси, що протікали всередині молодіжного середовища.

Варто зазначити, що рушійною силою, котра стала виразником соціально - політичних поглядів активної частини молоді того часу була молодіжна культура. Неформальні об'єднання («хіпі», «панки», «металісти», «рокери») об'єднувалися на основі спільного дозвілля. Рок-культура була альтернативою наявній ідеології, що об'єднала молодь різних національностей, різних політичних поглядів.

У 1986 році було проведено I Новокаховський рок - фестиваль «Серпень – 86». На той час на півдні це сприймалося як політична акція. Після «Серпня –86» кожного року проводився фестиваль «Рок-н-рол Таврійський». Оргкомітет фестивалю в 1989 році поступово перетворився в клуб молодих виборців. У тому ж році почала виходити «незалежна газета новокаховської молоді «Дія»⁴.

В 1987 році в м. Херсоні пройшов I міський фестиваль бардівської пісні. З 1988 року проводяться рок-фестивалі. В 1989 році починає виходити

³ Сусоров В. (1997). *Молодежное движение на Херсонщине в начале XX века*. Херсон, 6.

⁴ Сусоров В. (1997). *Молодежное движение на Херсонщине в начале XX века*. Херсон, 8.

міська молодіжна газета «Єдність», з'являється міський клуб молодих виборців. Всі ці заходи проводились працівниками комсомолу. Реакція влади на таку активність молоді була різною, іноді такі заходи закінчувалися для організаторів звільненням з роботи, доганами тощо.

У кінці 80-х років комсомольські організації області починають більше уваги приділяти проблемі соціального захисту молоді. Тоді ж з'являються молодіжні центри праці, кооперативи, центри науково-технічної творчості молоді, що стають місцем першого знайомства з ринковою економікою, дають змогу працевлаштуватися молоді, студентам. Створюються при комсомолі ряд патріотично-спортивних клубів – обласне патріотичне об'єднання «Підводний пошук», Херсонське міське молодіжне військово-спортивне об'єднання «Сатурн»; з'являються обласна та міські організації «воїнів-афганців».

В 1989-1990 роках по районах області з'являються дискусійні клуби, клуби молодих виборців.

У 1990-1991 роках робляться спроби створення студентської міської організації в м. Херсоні. За ініціативи Херсонського міського комітету у справах молоді організовано молодіжний Фонд «Нова Україна».

З 1991 року діє Спілка піонерських організацій Херсонщини, що в основному займалась проведенням масових заходів для дітей в місті Херсоні.

В 1992 році з'являється Асоціація молодих істориків «Геродот», яка розпочинає археологічні розкопки в селі Тягинка Бериславського району Херсонської області та займається просвітницькою діяльністю.

У 1993 році народжується патріотична молодіжна організація «Нова генерація», основу якої склали студенти херсонського педагогічного інституту, але членами організації були також студенти інших вузів, школярі, службовці, військовослужбовці. Основна мета організації – виховання патріотів України, тому значну увагу членами приділялась просвітницькій та

культурній діяльності. Активну участь організація бере у Форумі українських молодіжних організацій у лютому 1994 року в Києві⁵.

У 1993 році в Херсоні створюється відділення міжнародної молодіжної організації AIESES. Це об'єднання привернуло до себе увагу значної кількості студентів. Кредо організації – «Не брати участі в політичних акціях, а займатись економікою, підвищувати освітній та кваліфікаційний рівень студентів».

В 1995 році в Херсоні реєструється Асоціація молодих театралів, до якої входять студенти з трьох інститутів міста. Об'єднання займається проведенням концертів, конкурсів, фестивалів, створює самодіяльний театр естрадних мініатюр. Тоді ж створюється молодіжний фонд «Допомога МВС України», а також за ініціативою кількох молодіжних організацій незалежне інформаційне агентство «Молода Європа». В 1994 році з'явилась Асоціація команд КВК України. В цьому ж році з'являється проект утворення Міжнародного молодіжного чорноморського клубу.

В березні 1995 року представники молодіжних організацій Херсона взяли участь у Міжнародній конференції в місті Кишинів «Інформування та координація дій молодіжних та студентських організацій країн Східної Європи та Азії». Наприкінці 1995 року з'являється молодіжне крило обласного РУХу.

Протягом цього часу, починаючи з 1985 року, на Херсонщині створюється чимало релігійних об'єднань, але таких чисельних та відомих в Україні своєю діяльністю молодіжних релігійних організацій, як «Українська молодь – Христові» на Львівщині чи «Орден скаут-гвардійців» на Житомирщині, в Херсонській області зареєстровано не було.

Починаючи з 1991 року з'являється декілька молодіжних спортивних об'єднань, творчі об'єднання молодих поетів, музикантів, художників,

⁵ Сусоров В. (1997). *Молодежное движение на Херсонщине в начале XX века*. Херсон, 12.

модельєрів. Такі гуртки майже всі були незареєстровані та діяли неформально. Членів таких організацій зазвичай об'єднували неписані норми й правила, що іноді є глибшими за формальні.

Влітку 1992 року при підтримці Українського фонду міжнародного молодіжного співробітництва «Лідер» та Міністерства України у справах молоді та спорту відбувся фестиваль «Таврійські ігри», який згодом виріс у культурний феномен України. На ньому було створено «Таврійський клуб», в який увійшли молоді талановиті бізнесмени, політики, діячі культури, науковці України. Це об'єднання вийшло далеко за рамки регіонального молодіжного руху. В 1995 році в Херсоні створюється «Молодіжне коло» - міська координаційна рада, куди увійшли представники майже всіх молодіжних об'єднань.

Починаючи з 1997 року на Херсонщині спостерігається зростання кількості молодіжних організацій, спілок, об'єднань як зі статусом обласних, місцевих, так і осередків всеукраїнських організацій. Зокрема в період з 1997 по 2000 роки налічувалось 9 осередків всеукраїнських молодіжних організацій, таких, наприклад, як Херсонська міська організація Спілки Християнсько-демократичної молоді, Херсонська обласна молодіжна громадська організація «Молодий рух» тощо та 29 із місцевим статусом: Клуб творчої молоді, Молодіжна організація «Нова генерація», Молодіжно-спортивний клуб «Будо» та інші, але не всі новостворені молодіжні об'єднання діяли формально або реєстрували власну діяльність у відповідних державних установах.

У період 2001-2004 роки свою діяльність легалізували на території Херсонщини 34 осередки всеукраїнських організацій - Білозерська районна організація Соціалістичного конгресу молоді, Генічеська районна організація Громадської організації «Українська Соціал-демократична молодь», 9 обласних організацій – Молодіжна громадська організація «Федерація айкідо Херсонської області», Херсонська обласна громадська організація «Комітет по захисту соціальних інтересів студентів і курсантів «За наше майбутнє», 33

міських об'єднання – Бериславська районна громадська молодіжна організація «Творча ліга», Високопільська районна молодіжна громадська організація «Нове покоління», Херсонська міська громадська організація «Молодіжний християнський рух «Анастасіс» та багато інших.

За 2005 - 2010 роки спостерігалась тенденція до масового створення молодіжних об'єднань та організацій різного спрямування, метою яких було задоволення потреб молодого покоління та вирішення різних соціальних питань жителів міста та області, політизація молодіжних організацій тощо. В Херсонській області легалізували власну діяльність 192 молодіжні організації - місцеві молодіжні об'єднання та місцеві осередки всеукраїнських і міжнародних громадських організацій. Це такі, як Херсонська обласна громадська організація «Молодіжний Центр регіонального розвитку», Херсонська обласна організація всеукраїнської молодіжної громадської організації «Молодіжний Союз Наша Україна», Обласна молодіжна громадська організація «Херсонський дитячо-юнацький спортивний клуб бойових мистецтв «Фенікс», Херсонська обласна організація Всеукраїнської громадської організації «Молодь за справедливість», Херсонська обласна молодіжна громадська організація «Фундація сприяння громадянської активності», Херсонська обласна громадська організація «Молодь до влади», Херсонський обласний осередок Всеукраїнської молодіжної громадської організації «Молодіжний центр працевлаштування» та інші.

Початок новітнього етапу (2013 - 2014 рр.) характеризується масовою появою молодіжних об'єднань в Україні та на Херсонщині зокрема, пов'язаною із соціально-політичними подіями у країні. Переважно це волонтерські організації та рухи (Волонтерський батальйон «Херсонська Чайка», «Ми - херсонці», «Херсонські волонтери» «Крим SOS» та інші, діяльність яких спрямовано на допомогу військовослужбовцям, задіяним у подіях на сході України, та їх родинам, тимчасово переселеним особам із окупованих міст та особам із статусом «біженці».

Також створюються і функціонують добровольчі батальйони, членами яких також є переважно молоде покоління, яке усвідомило власну роль у розбудові незалежної держави, відчуло важливість власних сил та внутрішніх ресурсів. Серед таких спецпідрозділи охорони громадського порядку, добровольчий батальйон й одночасно полк патрульної служби міліції особливого призначення МВС «Херсон» та 21-й батальйон територіальної охорони ЗСУ «Сармат»; спостерігається сполучення та об'єднання молодого покоління навколо спільної ідеї - збереження територіальної цілісності України.

Сьогоднішні події в сучасній Україні додали специфічних умов створення молодіжних об'єднань в цілому в Україні, та на Херсонщині зокрема. Серед них найактуальнішими для херсонського регіону є: загроза соціальних та політичних конфліктів серед населення міста та області, серед постійного населення та вимушених переселенців, створення військових формувань різного роду діяльності (від оборонних до радикальних), потреба населення в інформуванні, психологічній та консультативній підтримці, потреби осіб зі статусом «біженець», «вимушений переселенець», потреби військовослужбовців, що мають статус «учасник АТО», потреби сімей військовослужбовців, що загинули у зоні АТО тощо.

За даними Головного управління статистики в Херсонській області, кількість молодіжних організацій з кожним роком зростає, починаючи з 1997 року яскраво помітна тенденція - щороку лави молодіжного руху Херсонщини в середньому поповнюють 10 - 13 нових молодіжних об'єднань.

Якщо в 1997 році таких було 15 організацій, в 1999 році – 36, в 2001 році - 74 об'єднання, то в 2003 році – це вже 105, в 2005 році - 134 молодіжні структури, в 2007 році - 158, в 2010 році – 192 молодіжні організації⁶.

На 01 березня 2014 року, за даними того ж Головного управління статистики в Херсонській області, на Херсонщині діє 186 молодіжних

⁶ *Участь молоді у прийнятті рішень на місцевому рівні: Звітна карта за результатами дослідження громадської думки молоді міста (2008).* Херсон: «ТДС».

організації, що є різними за статутними завданнями, цілями та напрямками діяльності. На жаль, можемо констатувати, що практика останніх років підтверджує вислів «кількість не замінює якості», оскільки лише декілька десятків молодіжних організацій (це стосується як об'єднань із місцевим статусом, так і осередків всеукраїнських організацій) є дійсно дієвими, творчими, самостійними, що активно посідають своє окреме місце серед усього спектру молодіжних організацій, мають певний вплив у суспільстві й довіру молоді, мають розгалужені партнерські взаємозв'язки як з органами влади, так і з іншими соціальними партнерами й мають солідні результати своєї діяльності.

За інформацією відділу державної реєстрації Херсонської міської ради на 01.03.2014 року, в області функціонує 63 молодіжні організації міського значення. В Головному управлінні юстиції в Херсонській області зареєстрували свою діяльність 40 молодіжних організацій обласного значення та 39 об'єднань, що мають статус районних молодіжних об'єднань.

Сьогодні в Херсонській області, окрім формальних молодіжних об'єднань, функціонують також неформальні рухи - це молодіжні субкультурні угруповання, кількість яких за останні 10 років на Херсонщині (за інформацією ЗМІ) дуже поширилась, наприклад, угруповання таких молодіжних субкультур, як готи, фріки, емо, фани, скінхеди, байкери, крисятниці.

За територіальним відношенням усі молодіжні організації молоді можна поділити на міжнародні, які серед молодіжних організацій Херсонської області, на жаль, відсутні, на всеукраїнські (або їх осередки) - 20, регіональні (в області діє 1 відділення такого роду організацій) та місцеві - їх 52.

Значна конкуренція на ринку останнім часом змушує молодіжні організації вдаватися до розширення або навіть повної зміни полів діяльності, змушує до пошуку необхідних, затребуваних але непоширених «полів» та напрямів у різних сферах життєдіяльності громади. Наприклад,

через відсутність екологічних, туристичних та релігійних молодіжних об'єднань на Херсонщині, деякі організації останнім часом обрали «новими полями» діяльності організацію молодіжного та сімейного дозвілля, зелений та духовний туризм тощо.

У цій справі громадські молодіжні організації ще недостатньо співпрацюють з центрами соціальних служб для молоді, недостатньо виділяється коштів для підтримки діяльності цих організацій, майже відсутня методична та організаційна допомога з питань соціального становлення та розвитку молоді.

Зрозуміло, що на сучасному етапі розвитку Україна переживає період, притаманний майже всім посттоталітарним країнам. Багаторегіональне українське суспільство, яке не може розвиватись за єдиним зразком, не дає можливості впроваджувати єдиний шаблон у побудові та розвитку молодіжних рухів та об'єднань. Катастрофічне зростання кількості політичних партій в Україні та на Херсонщині підтверджує думку, що політизовані молодіжні організації окремих політичних партій навряд чи зможуть посісти вагоме місце в молодіжному русі.

Міжнародні традиції, які пропагуються рядом нових політичних й ідеологічних течій, впливають на активізацію діяльності воєнізованих, радикальних та активних молодіжних організацій. Стає зрозумілим, що формування соціально-світоглядних орієнтацій молодих людей – проблема, від якої залежить майбутнє України. А вибір таких орієнтацій залежить не тільки від виховання, але й багато в чому від державної й громадської політики, підтримки та допомоги молодіжному рухові в його розвитку й становленні.

Процес розвитку молодіжних рухів та організацій на Херсонщині відбувається у складних соціально-економічних умовах, що спричиняє бажання молодих людей створювати, у першу чергу, молодіжні організації соціального спрямування. Враховуючи це, значна частина молодіжних

організації декларує свою діяльність як вирішення соціальних, професійних, освітніх питань, прагнучи забезпечити певний соціальний захист.

Список цитованої та використаної літератури:

- 1.Panagushina O. (2010). Sotsializatsiya ditey pidlitkovogo viku u diyalnosti molodizhnih organizatsiy: monografiya. Herson: RIPO.
- 2.Golovenko V.A. (1997). Ukrayinskiy molodizhniy ruh u XX stolitti (istoriko-politologichniy analiz osnovnih periodiv) – Kiev: A.L.D.
- 3.Susorov V. (1997). Molodezhnoe dvizhenie na Hersonschine v nachale XX veka. Herson.
- 4.Uchast molodi u priynyatti rishen na mistsevomu rivni: Zvitna karta za rezultatami doslidzhennya gromadskoyi dumki molodi mista (2008). Herson: «TDS».